

De «ekstreme» i vår tid – fra radikalisme til ekstremisme

En skisse av ekstremismens nyere historie i Norge

Lars Gule

De siste årene har vi fått et omfattende søkelys på ekstremisme. For å kunne gjøre en nøktern vurdering av om ekstremisme faktisk faller utenfor legitim opposisjon, protest og motstand, er det nødvendig med en begrepsavklaring: Hva er ekstremt, og hva er ekstremisme i politiske sammenhenger? I denne sammenheng er det en utfordring at fenomenet og trusselen fra «voldelig ekstremisme» er koblet til begrepet 'radikalisering'. Det er derfor etablert en sammenheng mellom «ekstrem» og «radikal» som krever avklaring. Hensikten med dette kapitlet er derfor å bidra til en avklaring av begrepene 'ekstremisme', 'radikal' og 'radikalisering', samt foreslå en mer presis terminologi. Videre vil kapitlet, i lys av begrepsavklaringen, belyse noen ekstreme tendenser i norsk politikk i tiden etter 2. verdenskrig, med vekt på perioden fra slutten av 1960-tallet og fram til våre dager.

Ekstremisme

At noe er ekstremt, innebærer *alltid* at det er ekstremt i relasjon til noe. Fordi det ekstreme i utgangspunktet er knyttet til geometri hvor det er

ytterpunktene på en linje i forhold til linjens sentrum som utgjør det ekstreme, er begrepet *relasjonelt*. Når termen «ekstrem» overføres til andre områder som metafor, må vi altså finne ut hva det er ekstremt i forhold til. Det innebærer at det er det ikke-ekstreme eller det vi kan kalle «sentrum» som definerer det ekstreme. Vi må derfor finne «sentrum» innenfor det området hvor vi er opptatt av å identifisere det ekstreme eller ekstreme posisjoner og standpunkter.

Ofte omtales dette sentrum som «det vanlige» eller «det normale» slik at det ekstreme oppfattes som et (sterkt) avvik fra det normale eller vanlige, altså etablerte posisjoner eller flertallets oppfatninger. Problemet med dette er at det vil det være ganske vilkårlig – sosialt, geografisk, kulturelt og subjektivt – hva som er normalt og vanlig, og derfor også hva som er ekstremt. I en faglig sammenheng trenger vi et mer substansielt og ikke-vilkårlig innhold i sentrum for å kunne definere presist det ekstreme og ekstremisme.

Går vi systematisk til verks, ser vi at det finnes ekstreme oppfatninger på to hovedområder – det deskriptive og det normative (Gule 2012 og 2013: 214–16). Det deskriptive området handler om virkeligheten i videste forstand – det vi beskriver og forklarer *vitenskapelig*. Det normative området er det vi forholder oss til gjennom *moral, etikk, jus og politikk*. Det innebærer at det finnes både deskriptiv og normativ ekstremisme. Det er således behov for definisjoner av ekstremisme som tar hensyn til denne forskjellen mellom det deskriptive og det normative. Definisjoner er ikke sanne eller falske, riktige eller gale, men gode definisjoner er mer eller mindre sakssvarende.¹ Det innebærer at de er forståelige, relevante og bidrar til opplysning av og økt innsikt i et fenomen. De følgende definisjonene er både regelgivende og vesensdefinisjoner (Næss 1975).²

Det deskriptivt ekstreme innebærer et stekt avvik fra det vi vet om virkeligheten. Det er vitenskapen som etablerer denne kunnskapen. Vitenskapelige resultater kan være omstridt, men vi har ingen bedre metoder

---

1 I den grad definisjonene inneholder faktapåstander, kan de også inneholde påstander som er sanne eller falske.

2 De følgende definisjonene er formulert annerledes i dette kapitlet enn i tidligere versjoner (Gule 2012) fordi definisjonene er under stadig justering og forbedring.

til intersubjektiv kunnskap enn den vitenskapelige.³ Vitenskapelig kunnskap er heller ikke kulturrelativ, men universelt gyldig. Dette gjelder også for historiske og samfunnsvitenskapelige sannheter, selv om ulikheter i kultur kan være noe av det som studeres empirisk og som påvirker den som studerer og det som studeres, og kan derfor føre til vitenskapelig relevante forskjellige «resultater» i ulike land. Perspektiv kan derfor bestemme hva det forskes på og hvordan, men et kvalitetssikret resultat er prinsipielt universelt gjeldende.

Mot denne bakgrunnen formuleres følgende definisjoner:

- *Deskriptivt ekstreme posisjoner* er posisjoner som avviker sterkt fra kunnskaper basert på vitenskapelig og rasjonell tenkning om den empirisk observerbare og analyserbare virkeligheten.
- *Deskriptiv ekstremisme* er derfor mer eller mindre systematisk uttenkte og vedvarende, altså teoretisk og/eller ideologisk forankrede, virkelighetsoppfatninger som avviker sterkt fra kunnskaper basert på vitenskapelig og rasjonell tenkning om den empirisk observerbare og analyserbare virkeligheten.

På samme måte innebærer normativ ekstremisme sterke avvik fra godt omforente og godt begrunnede normer. Slike normer kan sies å være menneskerettigheter og demokratiske prinsipper. Begrunnelsene kan være omstridte, men er likevel solide innenfor en rekke områder som teologi, filosofi, statsvitenskap og jus. I den grad begrunnelsene er holdbare, er normene universelle, noe det kan gis gode grunner for (se Gule 2003). Men viktigere er at disse normene er globalt omforente, selv om de langt fra er globalt respekterte. Den globale *formelle* enigheten om menneskerettighetene og demokratiske prinsipper kommer til uttrykk i en rekke internasjonale og regionale erklæringer, samt i nær alle lands konstitusjoner. I den offisielle internasjonale diskursen om menneskerettigheter og demokrati er det få som tar til orde for å avskaffe disse normene som rettesnor, selv om det finnes enkelte eksplisitte motstandere av dem.

---

3 For litt mer om det historisk relative i vitenskapelig kunnskap, vitenskapelige metoders konstans og hvorfor vi ikke har noen bedre tilgang til kunnskap enn den vitenskapelige tilnærmingen, se Gule 2012 og 2013: 214–16.

At menneskerettighetene og demokratiske prinsipper ikke respekteres i praksis, er en politisk utfordring, men undergraver ikke i seg selv prinsippenes gyldighet.

Mot denne bakgrunnen formuleres følgende definisjoner:

- *Normativt ekstreme posisjoner* er moralske, etiske, juridiske og/eller politiske posisjoner som avviker sterkt fra menneskerettigheter og/eller demokratiske prinsipper.
- *Normativ ekstremisme* er derfor mer eller mindre systematisk uttenkte og vedvarende, altså teoretisk og/eller ideologisk-filosofisk forankrede, moralske, etiske, juridiske og/eller politiske oppfatninger som avviker sterkt fra eller avviser menneskerettigheter og/eller demokratiske prinsipper.

De to formene for ekstremisme kan henge sammen, noen ganger på opplagt vis. Det kan for eksempel gjelde rasistiske oppfatninger, som er både deskriptive og normative. Andre ganger er sammenhengen mer komplisert. I dette kapitlet er det den normative ekstremismen som er relevant. Det innebærer at man har inntatt en normativt ekstrem posisjon dersom man avviser menneskerettigheter og demokratiske prinsipper, og dermed det menneskeverdet som menneskerettighetene skal beskytte. Denne tilnærmingen er mer substansiell enn definisjoner av ekstremisme som tar utgangspunkt i tilfeldige og variable flertalls oppfatninger av «det normale» eller hva som er riktig og galt. For eksempel har man inntatt et (normativt) ekstremt (enkelt)standpunkt om man aksepterer tortur i noen sammenhenger (uansett om flertallet mener det), og man er en normativ ekstremist i videre forstand om man vil etablere proletariats (dvs. partiets) diktatur eller en førerstat, om man vil oppheve rettsstaten, diskriminere eller undertrykke kvinner, homofile eller personer med annen etnisk eller nasjonal opprinnelse osv.

I utgangspunktet ser denne definisjonen ut til å passe godt med en kategorisering eller klassifisering av politiske posisjoner som legger den klassiske høyre-venstre-aksen til grunn. Da vil vi pent og symmetrisk kunne sette opp følgende:

Høyre-venstre-aksens besnærende radikalitets- og ekstremismesymmetri.

Tilsynelatende er dette en forståelig figur som deskriptivt-analytisk illustrerer forskjellen på ekstreme og ikke-ekstreme politiske posisjoner. Problemet er for det første at det også er mulig å ha ikke-demokratiske og menneskeverdiskrenkende (enkelt)posisjoner selv om partiet eller grupperingen i hovedsak befinner seg innenfor den ikke-ekstreme delen av spekteret. Historisk kjenner vi antisemittismen og rasismen overfor tatere og romfolk i en rekke partier. Det samme gjelder sosialhygieniske standpunkter og diskriminering av kvinner og homofile – også i juridisk sammenheng – i mange partier som ellers var forsvarere av demokratiske verdier og menneskerettigheter.

Poenget med denne påpekingen er at det ligger klare begrensninger i gjengse forestillinger om ekstremisme. Oppfatningen om at de ekstreme er «de andre», ikke «oss» skikkelige og «normale», er problematisk nettopp fordi ekstreme posisjoner kan finnes i mange partier og grupper. Det er likevel forskjell på slike ekstreme enkeltposisjoner – eller partiell ekstremisme – og *ekstremisme*, forstått som mer eller mindre *systematisk* uttenkte og vedvarende oppfatninger og standpunkter som avviker sterkt fra demokratiske prinsipper og menneskerettigheter. Men det kan være grunn til å vurdere hvor mange og hvor ekstreme enkeltposisjoner en gruppe eller et parti kan ha før det blir rimelig å kalle grupperingen som helhet for ekstrem.

Ovenstående figur er imidlertid også problematisk av en annen og mer prinsipiell grunn. Den baserer seg på en falsk symmetri mellom venstre- og høyresiden, forbundet med forestillinger om at «radikale» posisjoner, personer og grupper finnes på begge sider i det politiske spekteret. Det er neppe riktig.

Radikalisme

Etymologisk kommer radikal fra det latinske *radix*, rot; altså er en radikal person en som vil gå til roten av et fenomen eller forhold – for å kunne endre på en gjennomgripende måte. I europeisk historie har også begrepet siden den franske revolusjon vært knyttet til såkalte progressive endringer, dvs. endringer som innebærer å forkaste dagens tilstander og strukturer på en måte som peker framover, til en *ny* situasjon, det som har vært oppfattet positivt av den politiske venstresiden i vid forstand, som en mer frigjort og likestilt tilstand. Trolig var det den engelske whig-politikeren Charles James Fox (1749–1806) som var den første som brukte betegnelsen i en politisk sammenheng da han argumenterte for en «radical reform» i 1797 (Kringla Heimsins 1933, Britannica 1997). I Norsk akademisk ordbok heter det at radikal politikk «ønsker eller innebærer en gjennomgripende forandring av det bestående (især i venstrepolitisk retning)».⁴ Disse bruksmåtene vil gi begrepet positive konnotasjoner hos mange som uttrykk for framskritt og frigjøring. I sitt verk *Utsyn over Norges historie. Tidsrommet 1814 – ca. 1860*, legger også Jens Arup Seip en slik forståelse til grunn når han skriver at radikal «betegnet en mann som var tilhenger av alminnelig stemmerett», og at radikal best kan defineres gjennom uttrykket politisk radikalisme som er «[...] kjennetegnet av ønsket om revisjon av etablerte ordninger til beste for de små i samfunnet på bekostning av de store, og i alminnelighet ledsaget av sterk antipati overfor de store. Radikalisme tenderer derfor nesten alltid i retning av sosial radikalisme» (Seip 1974/1997: 177–178).

Hvis «radikal» med utgangspunkt i en bruksmåtedefinisjon knyttes til endringer som blant annet gjelder sikring av rettsstaten, utvidelse av demokratiet, like rettigheter for menn og kvinner, sosiale og etniske grupper m.m., vil radikal politikk ligge på venstresiden, men også innenfor den ikke-ekstreme delen av det politiske spekteret. Med dette utgangspunktet er det ikke riktig å kalle grupper og partier for radikale som på bakgrunn av ideologier posisjonerer seg utenfor de demokratiske og menneskerettslige rammene. Slike grupper må kalles ekstreme. Så kan man diskutere om Marx var ekstrem eller om den marxistiske

---

4 «Radikal», naob.no, https://www.naob.no/ordbok/radikal_1 (nedlastet 03.03.2018).

ekstremismen ble utviklet senere, for eksempel med Lenin. Utvilsomt finnes det ekstreme tendenser hos Marx og Engels (se blant annet Lindholm 1988, Gule 2013: 222–25),⁵ men svært mange marxister ble forsvarere nettopp av rettsstat og demokrati m.m. Dette gjelder ikke minst innenfor rammen av en rekke sosialdemokratiske partier fra slutten av 1800-tallet. Men de radikale posisjonene omfatter også borgerlige liberale som ønsket utvidede politiske, sosiale, kulturelle og økonomiske rettigheter. Derfor er det også mulig å stille spørsmål ved hvor langt til venstre man må befinne seg for å kalles radikal.

Denne positive forståelsen av ‘radikal’ deles ikke nødvendigvis av konservative («høyresiden»), som kan oppfatte de samme sosiale utviklingstrekk som negative. Derfor handler dette også om hvilken forståelse – positiv eller negativ – som dominerer eller har blitt hegemonisk i et miljø, et samfunn og/eller i en tidsperiode. Det er en rimelig antakelse at det er den positive forståelsen som har vært samfunnsmessig dominerende i europeisk og norsk sammenheng, både i samtid og retrospektivt, siden den franske revolusjon. Dette kommer til uttrykk i de mange leksikalske oppføringene (bruksmåtedefinisjoner) som tydelig opererer med en forståelse eller brukmåtebeskrivelse av «radikal» som synonymt med «venstreradikal» og som uttrykk for frigjørende reformer, som allmenn stemmerett og sosial utjevning.⁶ Denne hegemoniske begrepsforståelsen ble forsterket av ungdomsopprøret og radikalismen på 1960- og -70-tallet, og gjorde det til en særlig utbredt oppfatning at «radikal» var synonymt, nærmest ensbetydende med «venstreradikal».

Likevel har det utviklet seg forestillinger om *høyre-radikale* ideologier, grupper og partier. I Norsk akademisk ordbok heter det at høyre-radikal er «politikk som ut fra en konservativ innstilling krever, arbeider for radikal omforming av de bestående politiske forhold, særlig ved innskrenkning eller avskaffelse av den parlamentariske styreform; ytterliggående høyreorientert».⁷ Men slik ekstremisme er definert ovenfor, er dette synonymt

5 Den følgende refleksjonen omkring overganger fra radikale til ekstreme posisjoner kan man også gjøre gjeldende for anarkister og syndikalister.

6 Se Kringla Heimsins 1933, Gyldendals nye konversasjonsleksikon 1948 og naob.no; for en idehistorisk skisse, se The New Encyclopædia Britannica, vol. 9, 1997. Unntaket for den generelt positive holdningen til «radikal» finnes i USA, jf. Britannica, ibid.

7 «Høyre-radikal», naob.no, <https://www.naob.no/ordbok/hoyreradikal> (nedlastet 03.03.2018).

med høyreekstremisme. Det er vanskelig å finne elementer til en definisjon av høyreradikal som ikke sammenfaller med høyreekstrem.

Anders Ravik Jupskås, som har skrevet om høyreekstremismen i Europa, begynner sin bestemmelse negativt: «Høyreradikalisme skiller seg fra høyreekstremisme ved at den *ikke* er antidemokratisk eller preget av biologisk rasisme, og at den er mindre intens i sine standpunkter» (Jupskås 2012: 49). Videre skriver han: «Når de [høyreradikale grupper/partier] likevel kan betraktes som radikale er det fordi de på flere punkter bryter med de liberale aspektene ved det moderne demokratiet, slik som religionsfriheten, aksept for pluralisme og maktfordeling» (ibid., 52). Men hvis vi også forstår det ekstreme som avvising av eller sterke avvik fra menneskerettighetene, dvs. en vilje til og praksis som innebærer krenkelse av menneskeverdet, er det ikke radikalt, men ekstremt å begrense religionsfriheten. Det er også en innskrenking av demokratiet å avvise pluralisme og maktfordeling. En slik begrensning må sies å representere reverseringer av den demokratiske utviklingen i Norge og i andre deler av verden – hvilket i seg selv innebærer en innskrenket forståelse av demokratiske prinsipper. Det kan derfor virke som om dette handler om å etablere en klassifikatorisk symmetri med utgangspunkt i den klassiske politiske høyre-venstre-aksen (se figur 1).

Definisjonene av ekstremisme ovenfor er *vesensdefinisjoner* og *regelgivende definisjoner*, ikke bruksmåtedefinisjoner. I faglig sammenheng handler det om å foreslå en mer presis bruk av begreper. På samme måte kunne man si at forsøkene på å avgrense 'høyreradikal' utgjør en faglig vesensdefinisjon. Problemet med de foreliggende definisjonene er både at de overlapper med definisjoner av (høyre)ekstremisme og avviker på en tydelig måte fra etablerte bruksmåter av uttrykket «radikal». Begge deler er uheldig fordi gode definisjoner også skal bidra til språklig presisjon, hvilket «høyreradikal» neppe gjør. Dette tilsier at 'høyreradikal' er et lite sakssvarende begrep.

Det ser heller ikke ut til at uttrykket «radikal» (eller «høyreradikal») har vært benyttet av personer eller grupper på høyresiden som selvkarakteristikk. Og i den grad det kan ha forekommet, er det grunn til å tro at dette handler om å utnytte uttrykkets positive konnotasjoner på samme måte som venstreekstremer har kalt seg radikale.

Ofte presenteres uttrykkene «konservativ» og «moderat» som antonymer til uttrykket radikal. Den konservative vil bevare, altså bare godta minimale endringer, mens den moderate kan ønske (visse) endringer, men på en forsiktig og inkrementell måte. Det er således ikke så lett å se skillet mellom den konservative og moderate. Det er heller ikke viktig i denne sammenhengen. Imidlertid er det underlig at den *reaksjonære* posisjonen i dag gjerne overses som antonym for radikal, for den som ønsker å endre på en måte som gjenetablerer fortidige situasjoner eller posisjoner, er den mest konsekvente anti-radikaler. Denne posisjonen har likevel i stadig større grad blitt benevnt som «høyre-radikal», altså som en form for radikalisme. Men er dette presist eller særlig meningsfullt? Og er det slik som det synes for mange, at en ekstremist er en som er ekstra radikal, enten på den politiske høyre- eller venstresiden?

Begrepsmessig og språklig presisjon

Språket er ikke statisk, og i faglig sammenheng utvikles nye begreper og etablerte termer får derfor nye meninger. Man kunne derfor si at radikal i dag i større grad viser til ekstreme handlinger eller vilje til å handle, slik Politiets sikkerhetstjenestes (PST) og regjeringens (handlingsplans) bruk av uttrykket «radikalisering» knytter det til vold, gjennom en definisjon som sier dette er den «prosessen der en person i økende grad aksepterer bruk av vold for å nå sine politiske mål» (Regjeringen 2014, Gule 2015). I dette ligger referanse til (potensielle) handlinger. Likevel er det logisk uunngåelig at radikalisering er en prosess som gjør en person radikal. Det innebærer at prosessens logiske slutt punkt som radikal er ikke-ekstremt, etter ovenstående definisjoner, mens mer utbredte og upresise definisjoner gjør dette slutt punktet til en ekstrem posisjon og/eller handling. Resultatet av denne mangelen på presisjon ser vi i uttrykk som «radikal islam», hvilket har blitt synonymt med en voldelig form for islam. Tatt i betraktning at voldelig ekstremisme er straffbart, innebærer mangelen på språklig presisjon at man kan stigmatisere posisjoner, personer, grupper og partier på feilaktig grunnlag – gjennom påstander om radikalisering som ender i juridisk kriminaliserte holdninger og handlinger.

Videre gjør mangelen på presisjon i PSTs/regjeringens definisjoner oss alle rent logisk til radikaliserede voldelige ekstremister, nettopp fordi det ikke skilles mellom legitim og illegitim bruk av vold. Det synes opplagt at det er ikke-ekstremt og legitimt å bruke vold i mange sammenhenger – for eksempel til forsvar mot invasjon og okkupasjon, for å forsvare demokratiet og rettsstaten, for å forhindre folkemord og massakrer osv. FNs sikkerhetsråd kan også vedta bruk av vold – militær makt – for å sikre bestemte politiske mål.⁸

Det skifte i forståelsen av radikal(isme) som både høyre-radikal og generell radikaliserende innebærer, representerer således ingen vinning, men utgjør språklige depreciseringer. Uansett er språklig og begrepsmessig presisjon en verdi i seg selv og viktig i alle vitenskapelige sammenhenger.

Avklaringen av ekstremisme-begrepet ovenfor bidrar også til avklaring av grensene for det radikale. Dermed ser man at svært mange posisjoner, grupper og partier som kalles for radikale, faktisk er ekstreme. På høyre side av høyre-venstre-aksen er det vanskelig å se hva som rimeligvis kan kalles (høyre)radikalt, både fordi «det radikale» bruksmåte-definert kan plasseres innenfor det demokratiske og rettsstatlige området, og har konnotasjoner til positive sosiale endringer. På venstre side kan man også plassere revolusjonær radikalisme når man søker revolusjon for å etablere eller utdype demokratiet, øke respekten for menneskerettighetene og sikre rettsstaten – som i de revolusjonære overgangene fra føydalsamfunnets enevelde til borgerlig demokrati, eller gjennom revolusjonære opprør mot kolonialisme og okkupasjon, og mot autoritære eller totalitære diktaturer. Historisk har aktivistene og ideologene for en slik politikk tilhørt den politiske venstresiden. Men utvilsomt har også en del venstre-revolusjonære beveget seg inn i det ekstreme feltet.

Den skisserte forståelsen av 'radikal' innebærer at begrepet fastholdes i både dets etymologiske og terminologihistoriske betydning. Men tilnærmingen er også bestemt av avklaringene av det ekstreme og ikke-ekstreme, hvilket gir klassifikatorisk rom for både populisme og radikalisme til venstre på den politiske høyre-venstre-aksen. Situasjonen

---

8 Det står ikke noe i definisjonen til PST/regjeringen om at man begrenser seg til ikke-statlige aktører. Det ville da også være en merkelig avgrensning all den tid det åpenbart finnes ekstreme stater – som er ikke-demokratiske og som krenker menneskerettighetene.

på høyre side av spekterets ikke-ekstreme del er imidlertid ikke noen enkel parallell til situasjonen på venstre side. Det finnes rimeligvis en høyrepopulisme, parallelt med venstrepopulisme, gitt de løse og vide definisjonene av populisme som finnes. Men hvordan skulle begrepet 'høyre-radikal' gis et meningsfullt innhold, gitt radikalisme-begrepets etymologi, terminologiske historie og hegemoniske bruksmåte? For det er både et poeng å indikere brudd med tidligere terminologi når man etablerer nye begreper (som 'høyre-radikal'), og å sikre forståelse og kontinuitet ved å respektere etablerte bruksmåter og konnotasjoner når man presiserer språk og justerer begreper. Derfor er det relevant å spørre om man kan tenke seg en høyre-radikalisme som i tillegg til å innebære gjennomgripende endringer *også* er frigjørende – dvs. omfatter styrking av menneskeverd, menneskerettigheter, demokrati og rettsstat, og derfor innebærer bredere maktfordeling, mindre sosiale forskjeller, mindre diskriminering på grunnlag av kjønn, seksuell legning, «rase», etnisitet eller nasjonal opprinnelse?

Så langt har den høyrepolitiske aktivismen som går ut over det populistiske, betydd antiparlamentarisme, autoritets- og statsdyrking, mindre demokrati, svekkede rettsgarantier og diskriminering på en rekke forskjellige grunnlag. Slike aktivistiske posisjoner havner derfor fort over i det ekstreme, slik normativ ekstremisme er definert. Dette blir særlig tydelig dersom vi snakker om høyre-revolusjonære. Deres målsettinger om gjennomgripende endringer, ofte av reaksjonær karakter, er pr. definisjon ekstreme idet disse endringene nettopp handler om å innskrenke eller avskaffe demokratiet, og innebærer at menneskerettigheter settes til side, som regel til «fordel for» en politikk som innebærer krenkelse av menneskeverdet til en rekke personer og grupper som oppfattes å true samfunnets «renhet» eller homogenitet. Nazistiske og fascistiske grupper kan identifiseres som høyre-revolusjonære bevegelser, men deres autoritære eller totalitære og (ofte, om ikke alltid eller i alle henseende) reaksjonære posisjoner kan altså *ikke* begrepsmessig og terminologi- og idehistorisk meningsfullt kalles radikale.⁹

9 Muligens kan *libertarianismen*, en posisjon som tilsynelatende ønsker maksimal individuell frihet og likeverd, men gjennom en minimalistisk stat («nattvekerstaten»), være en kandidat for en høyre-radikal posisjon. Men en slik klassifisering ville passe dårlig med den etablerte for-

Dette innebærer at uttrykket «høyre-radikal», i alle fall i en europeisk og norsk kontekst, viser til en tom kategori, og derfor til et ikke-saks-svarende begrep. Det synes som om uttrykket er oppfunnet nettopp for å etablere en symmetrisk kategorisering på begge sider av sentrum på høyre-venstre-aksen.

Med andre ord vil høyrepopulisme være en videre og mer diffus kategori enn venstrepopulisme, og mens det også finnes rom for radikalisme på venstresiden, er det et ytterst spinkelt grunnlag for å snakke om høyre-radikalisme. Overgangen fra høyrepopulisme til ekstreme posisjoner er derfor mer nærliggende. Men en nærmere diskusjon av populisme-begrepet vil innebære en langt mer vidtgående kritisk gjennomgang av høyre-venstre-aksens begrensninger enn det er rom for i dette kapitlet.

En mer presis klassifisering langs høyre-venstre-aksen.

Radikalisering versus ekstremisering

Gitt den bruksmåten og tradisjonelle hegemoniske forståelsen av begrepet 'radikal' som jeg har gjort rede for ovenfor, viser termen «radikalisering» rent logisk til en bevegelse som foregår *fra høyre mot* venstre langs høyre-venstre-aksen. Det er derfor rimelig og sakssvarende å legge den samme forståelsen til grunn i faglige sammenhenger. Dette innebærer at vi står overfor radikalisering om noen forflytter seg fra et «sentrumparti» som ligger nærmere høyre side og over til et som befinner seg på venstre side av midtstreken, eller om noen beveger seg fra et venstreorientert «sentrumparti» og inn i en venstrepopulistisk eller radikal

---

ståelsen av høyre-radikalisme som nettopp uttrykk for autoritære eller totalitære bevegelser av fascistisk/nazistisk type, og skal ikke undersøkes nærmere her.

gruppering. Mer presist kan man også si at radikalisering begrenser seg til bevegelsen inn i en radikal posisjon slik den er avgrenset klassifikatorisk (illustrert i figur 2).

Denne begrepsmessige og analytiske oppklaringen forteller også at uttrykket «radikalisering» som uttrykk for en bevegelse i en radikal retning eller inn i en radikal posisjon har like liten mening på høyre side av det politiske spekteret som selve begrepet radikal. Uttrykket «radikalisering» er derfor ikke klargjørende, tvert imot. Det representerer en depreciserende språkbruk nettopp fordi det innebærer en ny og uklar bruk av et etablert uttrykk. Denne nye bruken generaliserer på en utilbørlig måte og reflekterer heller ikke de etablerte og spesifikke konnotasjonene «radikalisering» har. Videre bør bruk av samme term for å benevne *ulike* prosesser – dvs. inn i en radikal vs. inn i en ekstrem posisjon – unngås når det er mulig.

Disse betraktningene gjelder terminologien og ikke de eventuelle mekanismer og teorier som forårsaker og forklarer prosessen, men det er mulig at det er ulike forklaringer på eller begrunnelser for bevegelsen inn i en radikal vs. ekstrem posisjon. Derfor er det hensiktsmessig, i betydningen sakssvarende og presist, å etablere et nytt uttrykk for prosessen inn i ekstreme posisjoner. Et slikt uttrykk kan og bør også være nøytralt til om prosessen foregår på høyre eller venstre side, nettopp fordi definisjonene ovenfor gir rom for både høyre- og venstreekstreme posisjoner.

Mitt forslag til terminologisk klargjøring er en neologisme – *ekstremisering*. Dette er et selvforklarende uttrykk som bare benevner bevegelsen inn i ekstreme posisjoner, uavhengig av til hvilken side i det politiske spektret. Uttrykket sier heller ikke noe om årsakene til prosessen. Det er en egen diskusjon som faller utenfor rammen for dette kapitlet.

Opposisjon, ekstremisme og vold

Opposisjon skal her forstås som nettopp den politiske opposisjonen som har stått langt til venstre eller høyre når utgangspunktet er høyre-venstre-aksen. Hvorvidt denne har vært radikal eller ekstrem i Norge etter 2. verdenskrig, er avhengig av definisjoner og klassifikasjoner. Avklaringene ovenfor kan brukes til å tydeliggjøre denne opposisjonens karakter på

en bedre måte enn tilfeldige flertalls- eller posisjonspartiers (opportunistiske og stigmatiserende) karakterisering av motstandere. Derfor kan en kritisk gjennomgang være med på å tydeliggjøre hvilke deler av denne opposisjonen som har vært radikal, høyre- eller venstrepopulistisk, og hvilke deler som har vært ekstreme – eventuelt hvilke standpunkter som har vært radikale eller ekstreme.

De definerte kriteriene for ekstremisme gjør det også mulig å skille mellom *legitim* og *illegitim* opposisjon på et annet grunnlag enn ureflekterte holdninger til voldsbruk. Ikke minst er det viktig å holde fast på at det finnes legitim og ikke-ekstrem makt- og voldsbruk, også når den utøves av ikke-statlige aktører som motstands- og frigjøringsbevegelser. Det er altså ikke bruk av vold i seg selv som avgjør om holdninger eller handlinger er ekstreme eller illegitime. Det er når målene er ekstreme at (støtte til) bruken av vold for å nå dem også er uttrykk for ekstremisme. Men at det finnes legitim voldsbruk innebærer likevel ikke en generell aksept av at «hensikten helliger midlene».¹⁰ Den ekstremistiske opposisjonen, men også deler av «mainstream» posisjoner i form av partiell ekstremisme, vil være *illegitim* nettopp fordi den angriper menneskeverd, menneskerettigheter, demokratiske og rettsstatlige prinsipper.

Venstreopposisjon i Norge¹¹

Det fremste uttrykket for politisk venstreopposisjon i Norge rett etter krigen var Norges kommunistiske parti (NKP). Når dette partiet kan sies å ha vært ekstremt, er det fordi det ga sin støtte til et brutalt diktatur – i Sovjetunionen – og dette diktaturets imperialisme i Øst-Europa. Men ekstremismen i NKP avtok utvilsomt gjennom den økende betoningen av en fredelig og demokratisk overgang til sosialismen, nedtoning av proletariatets diktatur og undertrykkelse av borgerskapet til fordel for et forsvaret for det konstitusjonelle demokratiet. Spenningen mellom støtten til

¹⁰ Ikke-ekstrem voldsbruk er makt- og voldsbruk som både innebærer forsvar for menneskeverd, menneskerettigheter og demokratiske prinsipper, og som følger normer (inkl. menneskerett og folkerett) for slik maktbruk.

¹¹ En noe fylldigere skisse av venstreekstrem opposisjon i Norge finnes i Gule 2013; se også Larsen 2011 for en bredere, og noe for vid og polemisk presentasjon.

Sovjet-diktaturet og forsvaret for et slikt demokrati i Norge forble imidlertid uløst. Dagens mikro-parti befinner seg fortsatt i dette spenningsfeltet, og er kanskje mer ekstremt enn det NKP var på 1960- og 1970-tallet.

Det utviklet seg også en opposisjon innad i Arbeiderpartiet som førte til brudd og dannelsen av Sosialistisk Folkeparti (SF) i 1961. Denne opposisjonen var i hovedsak konsentrert om utenrikspolitiske saker – som blokkpolitikken, NATO-medlemskap, holdninger til atomvåpen og nedrustning, men førte til – eller var basert på – en større «forståelse» for og aksept av Sovjet-blokkens politikk, i alle fall i deler av SF. Det lå også sympatier med utviklingen i Kina under Maos styre til grunn for holdningene til dette landet. Både NKP og SF, men også andre partier, kom til å støtte en rekke frigjøringsbevegelser i Den tredje verden, og begge opponerte mot USAs krigføring i Vietnam samt intervensjoner en rekke steder. Disse holdningene utgjorde en i hovedsak ikke-ekstrem, men radikal opposisjon i utenrikspolitikken mot det etablerte flertallet på Stortinget – som omfattet Arbeiderpartiet og de borgerlige partiene.

Den politiske støtten til ulike frigjøringsbevegelser har variert i det politiske spekteret. En rekke bevegelser har fått støtte fra langt flere partier og grupper enn de venstreorienterte. For eksempel fikk FNL i Vietnam på 1970-tallet voksende støtte fra et bredt spekter av politiske ungdomspartier i Norge. Også støtten til en del afrikanske frigjøringsbevegelser var omfattende i samme periode. Denne støtten gjaldt i hovedsak målet – nasjonal frigjøring fra kolonimakter eller rasediktaturer. En støtte til nasjonale frigjøringsbevegelser er derfor ikke uten videre en form for ekstremisme eller en ekstrem posisjon, selv om den aktuelle frigjøringsbevegelsen også har benyttet ekstreme virkemidler (for eksempel terror). Det er med andre ord viktig med en nyansert tilnærming når man skal vurdere denne støtten. Men når støtten også har omfattet politisk og økonomisk støtte til bevegelsene uten kritiske merknader til de ekstreme virkemidlene som har forekommet, har man beveget seg farlig nær en ekstrem posisjon selv. Slik støtte har ikke bare kommet fra de små venstreekstreme partiene og gruppene i Norge, for også andre grupper på venstresiden har vært sterkt involvert i blant annet solidaritetsarbeid for ulike frigjøringsbevegelser. Få så hvor autoritære disse bevegelsene var. Solidaritetskomiteen for Vietnam (opprettet 1965, nedlagt 1977),

Palestinakomiteen (opprettet 1970), Palestinafronten/Palestinagrupperne (etablert 1975, avvirket omkring 2010) og Fellesrådet for det sørlige Afrika (etablert i 1967) er noen eksempler på støtte som kunne innebære ekstreme posisjoner gjennom manglende vilje til å kritisere frigjøringsbevegelsenes bruk av ekstreme virkemidler.

Et eksempel fra 1980-tallet er støtten til de afghanske *mujahedins* kamp mot det diktatoriske regimet i Kabul og de sovjetiske okkupasjonsstyrkene som støttet regimet. Afghanistankomiteens (dannet 1980) plattform var: «Sovjet ut av Afghanistan – full støtte til frigjøringsbevegelsen». Aktivister samlet inn store summer de første årene på 1980-tallet, som ble overrakt ulike motstandsgrupper og humanitære tiltak i Afghanistan, og til tiltak for afghanske flyktninger i Pakistan.¹² Ikke all denne støtten gikk til *mujahedins* væpnede kamp og dermed de overgrep mot både sivile og soldater som forekom, men heller ikke *mujahedins* mål – et tradisjonsbundet og islam-regulert samfunn hvor blant annet kvinner er annenrangs borgere – ble kritisert.¹³ Et annet eksempel på ukritisk ekstremismestøtte er Internasjonale Sosialisters holdning til libanesiske Hizballah i krigen mot Israel i 2006.¹⁴

Noen mindre venstregrupper inntok imidlertid langt mer systematisk og vidtgående ekstreme posisjoner. Ikke minst gjaldt dette SUF (m-l). Gruppen begynte som SFs ungdomsorganisasjon, men beveget seg i en ideologisk ekstrem retning ved å gjøre «marxismen-leninismen Mao Tse Tungs tenkning» til sitt ideologiske grunnlag og brøt med SF i 1969. Dette innebar en avvisning av moderne demokratiske prinsipper og en forkasting av menneskerettighetene som normativt-juridisk grunnlag

12 Se Afghanistankomiteen i Norge (AiN), http://www.afghanistan.no/Om_oss/index.html (nedlastet 19.03.2013).

13 Etter hvert fikk også AiN støtte fra norske myndigheter, uten at dette gjør den manglende kritikken av *mujahedins* mål og midler mindre alvorlig. Den brede støtten til den afghanske motstandskampen kan også ses mer som uttrykk for motstand mot den sovjetiske okkupasjonen enn som uttrykk for støtte til *mujahedin*. Men motstand mot en undertrykker, okkupant eller annen (klasse)fiende kan ikke legitimere støtte til en hvilken som helst motstandsgruppe; se også neste note.

14 Se «– Venstresida må velge side», Klassekampen, 03.08.2006. Et ferskere eksempel på en slik «tåpenes antiimperialisme» finnes i Tjen Folkets posisjon om å gi «ubetinget støtte» til palestineres væpnede kamp; se «Leve Palestina! Knus staten Israel!», <https://tjen-folket.no/Sentralt/view/12744> (nedlastet 24.06.2018).

for staten. I tillegg kom hyllesten av Stalins og Maos totalitære regimer, hvor disse ledernes brutale overgrep ikke ble kritisert, men ansett som nødvendig revolusjonær politikk. Denne ideologiske ekstremismen ble forsterket da dette miljøet etablerte Arbeidernes kommunistparti (m-l) i 1973, gjennom støtten til Pol Pots blodige diktatur. I stor grad ble dette også grunnlaget for Rød Valgallianse (RV), valgfronten AKP (m-l) etablerte samme år. Det tok lang tid før det konstitusjonelle demokrati og menneskerettigheter ble akseptert som grunnlag for RV, som senere skiftet navn til Rødt (2007), og i dag i all hovedsak er et ikke-ekstremt parti.

Andre og mindre grupper fra denne perioden er i dag borte, som Kommunistisk Arbeiderforbund (KA, etablert 1973) og deres studentgruppe, Kommunistisk Universitetslag (KUL, etablert 1973), som var mer leninistiske enn maoistiske. I dagens Norge blir leninistisk-stalinistisk-maoistisk ideologi videreført av noen ganske små grupperinger, hvorav Tjen Folket (etablert 1998) er den mest kjente. Særlig fordi vi nå er godt kjent med terroren i Sovjet under Stalin, i Kina under Mao og i Kambodsja under Pol Pot, og hvordan mangelen på respekt for menneskerettigheter og demokrati beredte grunnen for terroren, er Tjen Folket oppsiktsvekkende ekstremistiske.

Andre, blant annet fraksjoner i SV og trotskistiske grupper, støttet også på 1970- og begynnelsen av 1980-tallet den leninistiske partimodellen og argumenterte for nødvendigheten av å sette (borgerlig-)demokratiske og rettsstatlige prinsipper til side i den revolusjonære fasen av samfunnsutviklingen, om enn ikke så systematisk som dem som forsvarte Stalin og Mao. Disse ekstreme posisjonene har blitt irrelevante i dag.

Det fantes få anarkistiske grupper på 1960-tallet, men flere dukket opp på 1970-tallet. I 1974 ble Føderasjonen av Anarkister/Frihetlige Sosialister (FAFS) etablert, men allerede i 1975 brøt en del ut og dannet Revolusjonære Arbeideres Forbund (anarkistene) – RAF (a) – en anarkosyndikalistisk kader-organisasjon. FAFS gikk i oppløsning på nyåret 1976. Årsaken var ikke minst strid om marxismen. I oktober samme år ble RAF(a) nedlagt. Selv om disse gruppene var små, hadde til tider, også inspirert av blant annet Gateavisa (etablert 1970) og ulike frihetlige og anarkistiske grupper for alternativ livsstil, de frihetlig sosialistiske og anarkistiske ideene betydelig oppslutning blant ungdom på venstresiden. En del av

disse engasjerte seg i solidaritetsgrupper som de ovennevnte, og nærmet seg ekstreme posisjoner på den måten, men i hovedsak besto den teoretiske ekstremismen i disse miljøene av kritikk av det «borgerlige demokratiet» og vilje til å sette demokrati og rettsstatlige prinsipper til side i revolusjonære situasjoner. Organisert anarkisme og frihetlig sosialisme er marginale fenomener i Norge i dag.

Venstreekstrem vold

Ingen drap med venstreekstreme motiver er kjent i Norge etter 2. verdenskrig, men det har forekommet trusler og vold i form av overfall på og slåsskamper med politiske motstandere, særlig høyreekstreme. I denne sammenheng er det Blitz-miljøet og Anti-Fascistisk Aksjon (AFA) som har gjort seg bemerket. I perioder – særlig gjennom 1980- og 90-tallet – har det også vært slåsskamper med politiet. En del av denne volden har vært offensiv, dvs. brukt som virkemiddel for å hindre meningsmotstandere – rasister og nynazister – i å markere seg, men mye vold har vært defensiv, dvs. er forsvar mot overfall og overgrep fra høyreekstreme (se Kallevik 2014, og særlig Wilkins 2018 for en god oversikt og analyse av AFA).

Ekstremismen i sentrum

Det er imidlertid ikke bare på venstresiden (eller høyresiden, se nedenfor) det finnes ekstreme politiske (enkelt)standpunkter og posisjoner. Slik det ekstreme og ekstremisme er definert ovenfor, var og er det ekstremt rettsstridig å overvåke og kriminalisere personer og grupper på bakgrunn av påstander om at disse støttet Norges fiender og Sovjet-diktaturet, eller støttet ulike frigjøringsbevegelser i opposisjon til Norges allierte, slik Lund-kommisjonen dokumenterte (Lund-kommisjonen 1996). Det kan også se ut som om uttrykkene «ekstreme» og «ekstremistiske» ble hyppigere brukt i det politiske ordskiftet gjennom 1970- og -80-tallet nettopp for å delegitimere slik opposisjon eller legitimere overvåkning og kontroll. Men det er også ekstremt å støtte bruk av atomvåpen (NATO strateg), å støtte kolonialisme og imperialisme gjennom støtte til eller

aksept for alliertes aggressive krigføring og intervensjoner – i Vietnam, i asiatiske og afrikanske kolonier, i Latin-Amerika –, å støtte eller akseptere apartheid-regimene i Sør-Afrika, Rhodesia og Israel, å støtte eller akseptere kupp og diktatur – som i Spania, Portugal, Tyrkia, Hellas, Chile ... Listen over folkerettsstridige kriger, intervensjoner og menneskerverdskrenkende diktaturer som har fått støtte eller unngått kritikk, kunne gjøres lengre. Men det må også understrekes at en slik liste vil vise ulike *grader* av ekstreme posisjoner, nettopp fordi graden av støtte, eller mildheten i kritikken, varierer betydelig. Det sentrale her er at anklager mot venstre- (og høyre-)opposisjonen om at de støtter ekstreme ideologier, standpunkter og politiske posisjoner, også kan rettes mot de fleste partier – Arbeiderpartiet, Venstre, Senterpartiet, Kristelig Folkeparti, Høyre – som for det meste befinner seg innenfor det ikke-ekstreme «sentrum». For det er neppe tvil om at de store og regjeringsdannende partiene har inntatt mange og til dels grovt ekstreme enkeltposisjoner, dvs. inntatt det som kan kalles en *partiell ekstremisme*.

Fremskrittspartiet skiller seg ut fra de øvrige ikke-ekstreme partiene gjennom omfanget av ekstreme enkeltposisjoner og standpunkter. Partiets historiske bakgrunn tilsier også at det behandles noe mer systematisk (se nedenfor).

I tillegg til de eksplisitt ekstreme politiske enkeltstandpunktene finnes det også kulturelt og religiøst ekstreme enkeltposisjoner som har hatt betydelig innflytelse, også på politikk og lovgivning, og som har betydd krenkelse av menneskeverd og individuell frihet, altså menneskerettighetene. Det gjelder ikke minst den langvarige motstanden mot likeverd for kvinner, ofte som motstand mot likestilling på en rekke områder, og den systematiske diskrimineringen av seksuelle minoriteter. Politiske partier så vel som kulturelle sivilsamfunnsorganisasjoner, grupper og religiøse organisasjoner har forfektet enkelte ekstreme holdninger på flere områder. I tillegg til krenkelse av kvinner og homofile kan nevnes mangel på respekt for religionsfrihet og individuell og kunstneriske frihet, blant annet gjennom krenkende seksualpuritanisme og sensur, sosial stigmatisering og utstøting på grunn av «avvik» i hår- og klesmoter, musikksmak og/eller andre kulturelle uttrykk. Motstanden mot livssynslikestilling, inkludert religiøs og politisk motstand mot å oppheve forbudet mot

jesuitters adgang til riket og insistering på en privilegert posisjon for luthersk kristendom, er også ekstreme enkeltstandpunkter.

På mange måter finner denne formen for partiell ekstremisme sin begrunnelse i sosial konservatisme, med vektlegging av tradisjon og religion som ideologisk begrunnelse. I dette bildet befinner det seg mange mindre, men innflytelsesrike religiøse grupper med en puritansk profil – blant annet Moralsk Opprusting, deler av pinsebevegelsen, fundamentalistiske deler av Den norske kirke – som har utøvd negativ sosial kontroll. Det handler om standpunkter som ofte glir over i det sosialt og kulturelt reaksjonære. Dette gjelder også en del offentlig aktive kulturpersonligheter og publiseringskanaler, som *Morgenbladet* og *Farmand*. Noen posisjoner innenfor dette «sentrum» har vært så systematisk ytterliggående at de kanskje bedre burde klassifiseres som en del av den ekstreme høyreopposisjonen (Hansen 2018).

Det må imidlertid understrekes at utviklingen i denne delen av det sosio-kulturelle politiske spekteret i løpet av de siste 30–40 årene har latt seg påvirke til større respekt for menneskeverd og menneskerettigheter, så det er grunn til å mene at det er færre slike posisjoner i dag og færre som fortsatt forsvarer dem.

Høyreopposisjon¹⁵

I etterkrigstiden fantes det mindre grupper som forsvarte Nasjonal Samlings politikk under krigen og avviste rettsoppgjøret som urettferdig. Forbundet for Sosial Oppreisning (tidligere Sambandet for Social Oppreisning, etablert 1949) organiserte en del tidligere medlemmer av Nasjonal Samling. Forbundet ble oppløst i 1973 og delvis erstattet av Institutt for Norsk Okkupasjonshistorie (INO) fra 1974. Forbundet og senere INO utga avisa *Folk og Land*, fra 1952 til 2003 (Hårseth 2010: 8). *Folk og Land* forsvarte NS og det nasjonalsosialistiske Tyskland. Avisen var også sterkt anti-kommunistisk og hyllet Francos fascistiske diktatur i Spania, peronistene i Argentina og tilsvarende bevegelser.

---

15 Til utfylling av denne skissen, se blant annet Lunde 1993 og Strømmen 2011, 2013.

Folk og Land ble mot slutten av 1960-tallet et bindeledd til den nye fascismen som vokste fram. *Folk og Land* og Nasjonal Ungdomsfylking (NUF, etablert 1968) kunne ses som deler av det samme miljøet, under oppbygging og med hovedkvarter i *Folk og Lands* kontorer. Det besto av tidligere NS-medlemmer og legionærer og ungdom med NS-foreldre. Det var også kontakter til svensk nazisme.¹⁶ NUF ble mer aktivistisk på begynnelsen av 1970-tallet, noe som førte til stor medieoppmerksomhet, blant annet deltakelse i debattprogram på NRK («På sparket», 29.05.1975). Høsten 1975 ble Norsk Front (NF) etablert på et styremøte i NUF. Partiet ble ledet av «føreren» Erik Blücher. Norsk Front ble nedlagt i 1979 etter at en av deres aktivister kastet en bombe inn i Faglig 1. maifronts tog i Oslo det året og skadet en av demonstrantene alvorlig.¹⁷ Norsk Front ble etterfulgt av Nasjonalt Folkeparti i 1980, også ledet av Blücher. Flere av lederne i det nye partiet fikk senere fengselsstraffer for sprengningsaksjoner og annen kriminalitet. Nasjonalt Folkeparti ble oppløst i 1991.

Selv om linjen fra den gamle nazismen og inn i nynazismen er klar, var ikke dette den eneste formen for høyreekstremisme fra 1970-tallet. Det vokste fram en rekke mindre grupper og partier hvor man utover på 1980-tallet vektla innvandringsfiendtlighet, rasisme og nasjonalisme, men ikke klassisk nazistisk ideologi, antisemittisme og holocaust-revisjonisme. I dette landskapet fantes også nye nynazistiske grupper som Zorn 88 og Boot Boys, men større gjennomslag hadde Folkebevegelsen mot innvandring (FMI), etablert i 1987 under ledelse av Arne Myrdal. FMI var en periode svært aktivistisk, men etter en tid etablerte Myrdal Norge mot innvandring (NMI, 1991) fordi han mente FMI var blitt en prateklubb, mens FMI på sin side mente Myrdal var blitt en belastning gjennom voldsaksjoner og domfellelse (Lunde 1993: 42–43).

Det er ikke plass i dette kapitlet for noen mer detaljert gjennomgang av de utallige grupper og «partier» som har oppstått og forsvunnet på den høyreekstreme siden gjennom 1970-, -80- og -90-tallet og senere (se Lunde 1993, Hårseth 2010). To forhold skal imidlertid nevnes, overgangen fra en generell innvandringsfiendtlighet og rasisme til islam/

16 «Norsk ny-nazi-gruppe dannet», VG 24.09.1970; se også Pax Leksikon 1980.

17 Det hadde også blitt kastet en bombe natt til 1. mai som skadet en person alvorlig, se «Arrestasjoner i løpet av dagen», VG, 02.05.1979.

muslim-fiendtlighet og islamofobi, og volden som er utført av personer med disse holdningene. Mens tiden før årtusenskiftet var preget av innvandringsfiendtlighet og rasistiske holdninger, har situasjonen endret seg fra slutten av 1990-tallet og særlig etter 11. september 2001. Den uttrykte høyreekstremismen fokuserer etter dette i stor grad på menneskerverdskrenkende og rettighetsinnskrenkende posisjoner overfor muslimer. En rekke nye organisasjoner ble startet for å forhindre muslimsk innvandring og begrense eller forby islam i Norge.

Stopp islamiseringen av Norge (SIAN) har en historie med start i bevegelsen Aksjonskomiteen mot bønnerop fra våren 2000. I september 2000 skiftet foreningen navn til Forum mot islamisering (FOMI). I 2008 endret foreningen igjen navn, til SIAN, en navneendring som kan ses i sammenheng med at det har dukket opp en rekke andre «Stopp islamiseringen»-bevegelser i andre vestlige land. Arne Tumyr ble leder. SIANs uttalelser om muslimer er ofte rasistiske og islamofobe, og bidrar til demonisering og fiendtliggjøring gjennom et hatsk og vulgært språk. Tumyr trakk i en tale til årsmøtet i 2013 opp noen lange linjer i det arbeidet SIAN bedriver. Han framholdt en kontinuitet fra høyreekstreme og rasistiske grupper på 1970- og -80-tallet.¹⁸ Organisasjonens medlemstall er ikke kjent, men Tumyr oppga i 2011 at det var omkring 3 000.¹⁹ Et mer realistisk tall kan ha vært omkring 400 (Strømmen 2013), men det har vært godt over 10 000 medlemmer av deres Facebook-gruppe før den store avskallingen i 2014 (Sultan og Steen 2014: 17–18). I dag har SIANs Facebook-gruppe nær 8 600 medlemmer, men mange er trolig med for «å følge med». Ved demonstrasjoner har ikke SIAN klart å mobilisere mer enn opptil 20 personer de siste årene.

Norwegian Defence League (NDL, kaller seg også Norsk Forsvars Allianse), som dukket opp i 2010 som en norsk variant av den voldelige og fascistiske engelske organisasjonen English Defence League (EDL), spiller i realiteten ingen rolle i Norge, men symboliserer på mange måter den rasistiske islam-/muslimfiendtligheten.

18 «Tumyr gjenvalgt som leder i SIAN – Schau ble nestleder», *sian.no*, 17.03.2013; <http://www.sian.no/artikkel/tumyr-gjenvalgt-som-leder-i-sian-schau-ble-nestleder> (nedlastet 24.06.2018).

19 «Advarer mot islamister», *Stavanger Aftenblad*, 09.07.2011.

PEGIDA er et siste skudd på stammen av organisert islam-/muslimfiendtlighet, etablert gjennom den første PEGIDA-marsjen i Oslo, i januar 2015 etter initiativ av Max Hermansen, inspirert av PEGIDA-bevegelsen i Tyskland. Marsjen samlet 190 deltagere fordelt på spekteret fra «gamle» nynazister til en tidligere stortingsrepresentant for Høyre. Uke for uke ble antallet halvert.²⁰ Mindre PEGIDA-marsjer ble i løpet av 2015 også arrangert i Tønsberg, Kristiansand, Stavanger, Ålesund, Stjørdal og Hamar. Marsjene genererte gjerne større motdemonstrasjoner. PEGIDAS aktivitet i Norge døde i stor grad ut våren 2015 og fungerer i dag mest gjennom noen sider på Facebook. PEGIDA Norge beskriver seg selv som «en protestbevegelse som på humanistisk grunnlag demonstrerer mot muslimsk innvandring og påvirkningen fra islam». Men Hermansens rasistiske kommentarer i ulike medier bekrefter PEGIDA som ekstrem bevegelse. Facebook-siden PEGIDA Innlandet er grovt rasistisk.²¹

Høyreekstreme grupper som utviser stor aktivitet gjennom stands, markeringer, løpeseddelutdeling og demonstrasjoner, finnes knapt lenger. Unntaket er Den nordiske motstandsbevegelsen, en svensk-basert (ny) nazistisk organisasjon med norsk avlegger, som har fått en del oppmerksomhet de siste par årene nettopp gjennom noen provoserende marsjer. Derimot viser både de ovenfor nevnte gruppene og en rekke enkeltpersoner stor aktivitet på internett. Aktivismen har beveget seg «fra gata til data». Dette har også gitt grunnlag for høyreorienterte nettsted eller blogger med betydelige innslag av ekstremistisk karakter, noe på redaksjonell plass, men mest i kommentarfeltene. Noen av disse nettstedene eller bloggene har blitt «etablerte» og har tusenvis av unike brukere, som Document (document.no), Human Rights Service (rights.no) og Reset (reset.no). Redaksjonelt kan de sies å være partielt ekstreme, men med så mange enkeltposisjoner at de i sum plasserer dem like ved grensen til ekstremisme.

Det er vanskelig å si hvor stor oppslutningen er om de mest ekstreme standpunktene og ideologiene, men de rasistiske, islamofobe og hatefulle

20 Basert på egne observasjoner av deltakere og antall i «marsjene» rundt Oslo rådhus vinteren 2015.

21 Siden er ikke lenger tilgjengelig sommeren 2018. Den kan være slettet eller gjort om til en lukket gruppe.

ytringene florerer i alle fall på ulike nettsteder og Facebook-sider. I den forstand, som ytringer, har høyreekstremismen økt i løpet av 2000-tallet. Men oppslutningen om høyreekstre partier eller høyrepopulistiske partier med nasjonalsjåvinistisk, rasistisk og/eller islamofobt innhold fra 1980-tallet og til i dag, som Hvit Valgallianse, Fedrelandspartiet, Norgespatriotene, Demokratene, Kristent Samlingsparti og De kristne, har holdt seg lav.

Fremskrittspartiet

I dette bildet er det ett parti som står i en særstilling, nemlig Fremskrittspartiet. Partiet har en lang historie, også med røtter i høyreekstre posisjoner. Anders Lange (1904-1974), som etablerte partiet som Anders Langes Parti til sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep (ALP) i 1973, var sekretær i Fedrelandslaget på 1930-tallet og ga allerede da uttrykk for klart antisemittiske og rasistiske holdninger.²² I etterkrigstiden støttet Lange apartheid-regimet i Sør-Afrika og skal ha mottatt penger fra regimet der. Også medstifter av ALP og stortingsrepresentant for partiet, Erik Gjems-Onstad (1922-2011), forsvarte apartheid-regimet og regimet i Rhodesia.²³

Det er likevel neppe rimelig å kalle ALP for et systematisk rasistisk parti. Partiet hadde et større fokus på personlig frihet, lavere skatter og avgifter og mindre byråkrati, og passer derfor bedre til karakteristikkene populistisk. Men innvandrings-skepsis og -fiendtlighet var til stede fra begynnelsen. Lange selv var også sosialt konservativ og gikk inn for sensur i NRK. For da han søkte jobben som kringkastingssjef, ville han

22 Avisreferater fra et møte høsten 1934 illustrerer dette: «Er det jødene som skal skytes?», Smaale-
nens Social-Demokrat, 14.09.1934, «Er vi blitt et akkordens folk?», Tidens Tegn, 14.09.1934.

23 Tidligere statssekretær Eschel Rhoodie i Sør-Afrikas Informasjonsdepartement hevder i boka
The Real Information Scandal (1983) at regimet finansierte Langes parti slik at de kunne lansere
en ukeavis og forsynte ham med penger slik at han var i stand til å kjøre en brukbar kampanje i
valget i 1973; se «Holder arkivet tett til brystet», Dagsavisen, 17.03.2014, <https://www.dagsavisen.no/innenriks/holder-arkivet-tett-til-brystet-1.280343> (nedlastet 03.03.2018); Øyvind Strømmen,
som har skrevet en biografi om Lange, har likevel ikke funnet bevis for noen sør-afrikansk penge-
støtte, se «Sagaen om Anders Lange», Dagsavisen, 31.10.2016, <https://www.dagsavisen.no/kultur/sagaen-om-anders-lange-1.798546> (nedlastet 03.03.2018). For mer om Langes og Gjems-Onstads
støtte til Sør-Afrika og Rhodesia, se Bård Larsen, «Mandelas portvoktere», Minerva, 12.12.2013.

«fjerne alt som kan virke fordervende på barn og ungdom rundt om i hjemmene».²⁴

Etter Langes død i 1974 ble partiet modernisert organisatorisk, det skiftet navn til Fremskrittspartiet i 1977, og i 1978 ble Carl I. Hagen formann. Skattepolitikk og antibyråkrati sto fortsatt sterkest i partiets program, selv om innvandrings skepsis også ble uttrykt fra Stortingets talerstol. Men i valgkampen i 1987 mottok Hagen det såkalte Mustafa-brevet, som angivelig skulle være skrevet av en muslimsk innvandrer som fortalte hvordan muslimer skulle gjøre Norge til en muslimsk stat, og leste høyt fra dette brevet. Brevet viste seg å være falskt, men bidro trolig til å gi partiet en oppslutning på over 12 prosent ved fylkestingsvalget, mer enn tre ganger høyere enn ved Stortingsvalget i 1985 (Iversen 1998). Selv om Lange og Hagen var negative til norsk innvandringspolitikk, var det ikke før etter valget i 1987 at innvandring ble den hovedsaken for partiet det siden har vært.

Selv om FrP først og fremst er et høyrepopulistisk parti, har det flere ekstreme enkeltposisjoner av rasistisk og diskriminerende karakter (dvs. partiell ekstremisme) enn de andre ikke-ekstreme partiene. Dette kommer til uttrykk i deler av det politiske programmet og i uttalelser fra partilederen og andre sentrale tillitsvalgte. Men ikke minst finnes ekstremismen blant partiets sympatisører og velgere som gir uttrykk for sine oppfatninger i ulike mediers kommentarfelter og i sosiale medier.²⁵

Høyreekstrem vold

Den politiske volden som har utfoldet seg i Norge, gjennom overfall, bombeattentater og drap, kan i hovedsak tilskrives ekstremister motivert av nazistisk ideologi, fremmedhat, rasisme og/eller islamofobi. Fra

24 «Ansett meg som sjef», VG, 08.01.1972.

25 En rekke eksempler på sentrale partimedlemmers lefling med rasistiske grupper og av rasistiske og islamofobe ytringer gjennom årene kunne vært gitt. Her skal bare nevnes at flere stortingsrepresentanter deltok på et møte sammen med rasister på Godlia kino i 1995 («Den Norske Forenings møte på Godlia kino 1995» (https://no.wikipedia.org/wiki/Den_Norske_Forenings_møte_på_Godlia_kino_1995; nedlastet 01.01.2018), Siv Jensens bruk av uttrykket «snikislamisering» i 2009, hennes krav om å deportere romfolk i 2012, flere stortingsrepresentanters krav om å oppheve menneskerettighetene for mulla Krekar gjennom årene, samt krav om at Norge må få endret eller trekke seg fra flyktingkonvensjonen og sette til side asylinstituttet.

1970-tallet og fram til i dag er det gjennomført en rekke bombeattenta-ter – blant annet mot Oktober-bokhandler i 1978, Faglig 1. maifronts tog i 1979, Nor moske i 1985 og flere mot Blitz-huset på 1990-tallet. I tillegg kommer skyte-episoder, overfall og drap – inkludert Hadelandsdrapene i 1981, drapet på Benjamin Hermansen i 2001 og Heimdalsdrapet i 2008.

Den 22. juli 2011 ble så Norge rammet av det største terrorangrep i landets historie. Anders Behring Breivik utløste en kraftig bilbombe ved regjeringsskvartalet i Oslo som tok livet av åtte mennesker og gjorde stor skade på flere bygninger. Så tok han seg videre til Utøya og drepte 69 mennesker med skytevåpen. Angrepet ble gjennomført for å skape oppmerksomhet om Breiviks såkalte manifest, et kompendium med tittelen «2083: *A European Declaration of Independence*». Denne teksten viser at Breivik deler store deler av den ekstreme høyresidens oppfatning om at det eksisterer en konspirasjon mellom muslimske og europeiske ledere som går ut på å islamisere Europa og om forræderske «kulturmarxister» som vil ødelegge landet ved å oppmuntre innvandring. Men Breivik gikk lenger enn de fleste høyreekstremister ved å forsøke å starte det han mente var en uunngåelig krig.

Det interessante er at Breivik knytter sammen flere av de høyreekstreme tendensene og posisjonene som er skissert i det foregående. Han var et tidligere medlem i FrP, han var en aktiv skribent på flere ekstreme nettstedet – blant annet Document.no som han også forsøkte å motivere til å bli en «avis» i samarbeid med FrP – han sympatiserte med NDL og han var sterkt påvirket av høyreekstreme og islamofobe ideologer, ikke minst «Fjordman» (se Enebakk 2012). I dag har han fra fengselet i diverse brev til enkeltpersoner og medier erklært seg som fascist og tilhenger av Vidkun Quisling. Slik illustrerer Breivik den hybride, flytende og dårlig organiserte høyreekstremismen i Norge i etterkrigstiden, som også har hatt flere voldelige utslag, og som Breivik lot kulminere i den verste terrorhandlingen i Norge.

Den nye opposisjonen – islamismen

Parallelt med utviklingen av – og delvis som reaksjon på – framveksten av muslimfiendtlige og islamofobe grupper, utvikles en tydeligere

«islamsk identitet» blant mange muslimske ungdommer i Vesten, også i Norge. Denne identiteten er ofte opposisjonell og tidvis ekstrem. De to mest kjente uttrykkene for ekstreme varianter av islamsk – eller islamistisk – identitet i Norge, er Islam Net og Profetens Ummah.

Islam Net ble etablert som studentforening i 2008 ved det som da var Høgskolen i Oslo. Denne organisasjonen ble raskt landets største muslimske ungdomsorganisasjon, med kanskje så mange som 2 000 medlemmer og et like stort antall sympatisører. Islam Nets opposisjonelle – og ekstreme – ideologi er forankret i (neo-)salafistiske islamtolkninger (Bangstad og Linge 2013, Grotdal 2015).

Denne ideologien understreker guds lover som de eneste legitime, og omfatter en sosial konservatisme som innebærer kvinnens underordnede stilling. Disse synspunktene kom raskt til syne i Islam Nets virksomhet, ikke minst gjennom de internasjonale foredragsholderne som organisasjonen inviterte. I lys av Islam Nets insistering på *shari'a*-rettens relevans, argumenterer de også mot menneskerettigheter og for dødsstraff, blant annet for homoseksuell praksis, og de argumenterer mot likestilling mellom kjønnene.²⁶ Dette er likevel ikke et politisk standpunkt som forsøkes realisert, men utgjør religiøse idealnormer. Viktigere enn et krav om nye lover i Norge er derfor at den enkelte følger normene for individuell atferd overfor gud og andre personer, dvs. de moralregler som styrer individets relasjon til gud og medmennesker – uten å bryte med samfunnets lover. Derfor var og er Islam Nets opposisjonelle karakter mer motkulturell enn politisk. Det handler om en identitetsmarkering i opposisjon til det sekulære samfunnet. Det må også understrekes at Islam Net tar klart avstand fra deltakelse som fremmedkriger i militær *jihad* (Gule 2014), og at det har skjedd en viss offisiell moderering av noen av de ekstreme synspunktene (se Qureshi 2016).

Det tok ikke lang tid før Islam Net ble utfordret av en mer militant posisjon. I februar 2010 ble det tillyst en større demonstrasjon mot at *Dagbladet* hadde gjengitt en nedsettende karikatur av profetens Muhammed. En løs gruppe som kalte seg «De frivillige», inviterte til demonstrasjon på Universitetsplassen i Oslo, og om lag 3 000 var til stede. En av

---

26 Personlig erfaring som invitert debattant i flere av Islam Nets arrangementer.

appellantene leverte en «advarsel»: «Når vil norske myndigheter og deres medier forstå alvoret i dette her? Kanskje ikke før det er for sent. Kanskje ikke før vi får et 11. september på norske jord. Dette er ingen trussel, det er en advarsel.»²⁷

Dette var begynnelsen på et nettverk som etter hvert ble kjent som Profetens Ummah. Profetens Ummah uttrykte ikke bare en islamsk identitet, men kritiserte også norsk politikk, ikke minst utenrikspolitikken. Den første markeringen var en stor suksess, men det tok tid før man forsøkte å gjennomføre en ny mobilisering. Det skjedde vinteren 2011–12 da man inviterte til en demonstrasjon mot norsk krigføring i Afghanistan. Det ble laget en propagandavideo som inneholdt det påtalemyndighetene mente var trusler mot kongehuset og regjeringsmedlemmer. Demonstrasjonen ble gjennomført på Eidsvolls plass i januar 2012. Men det var ikke mer enn om lag 40 deltakere.²⁸

Parallelt med «etablering» av dette miljøet i 2012 utviklet opprøret i Syria seg i en stadig mer blodig retning, hvor også islamistiske grupper kom til å spille en stadig større rolle. Miljøet utviklet seg under inntrykk av denne konflikten og ble til et semi-organisert uttrykk for en *salafi-jihadistisk* posisjon. Det ble tillyst en ny demonstrasjon i september 2012, denne gang ved den amerikanske ambassaden og mot en islamfiendtlig film. Nå brukte nettverket navnet Profetens Ummah for første gang. Taler under demonstrasjonen og senere talsperson for Profetens Ummah var Ubaydullah Hussain. Det var noe over 100 demonstranter til stede. I sin appell sa Hussain blant annet at verden trenger en ny Osama bin Laden, han støttet drapet på den nederlandske filmskaperen Theo van Gogh, og han hyllet en rekke kjente ekstreme islamister.²⁹ Miljøet fikk

27 «Norske politikere reagerer på terroradvarsel», VG, 12.02.2010, <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/muhammed-tegningene/norske-politikere-reagerer-paa-terroradvarsel/a/584099/> (nedlastet 15.10.2017).

28 Egne observasjoner, jeg var til stede som mot-demonstrant i en «vend dem ryggen»-markering jeg hadde tatt initiativ til («Vend ryggen til ekstremismen!», Verdidebatt.no, 18.01.2012; <http://www.verdidebatt.no/innlegg/234971-vend-ryggen-til-ekstremismen?side=34>; nedlastet 03.03.2018); se også «Bhatti: Det norske folks sikkerhet er truet», VG, 20.01.2012, <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/terrorisme/bhatti-det-norske-folks-sikkerhet-er-truet/a/10076164/> (nedlastet 03.03.2018).

29 Egne observasjoner; se også «– Denne verden trenger en ny Osama», VG.no, 21.09.2012, <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/braaket-om-muhammed-filmen/denne-verden-trenger-en-ny-osama/a/10069238/> (nedlastet 03.03.2018), og «6000 demonstrerte mot

etter dette stor medieoppmerksomhet. Profetens Ummah fikk karakter av å være samfunnsfiende nr. 1.

Uavhengig av dette miljøet hadde personer begynt å reise til Syria for å kjempe mot regimet til Bashar al-Assad. Profetens Ummah støttet dette og tok etter hvert også æren for at mange hadde reist.³⁰ Etter at Den islamske stat (IS) erklærte opprettelsen av kalifatet sommeren 2014, ble Profetens Ummah et talerør for kalifatets ideologi og forsvarer av IS' praksis, inkludert drap og slaveri.³¹ Selv om ideologien har en teologisk forankring, er den innholdsmessig høyreekstrem gjennom sine totalitære og antidemokratiske holdninger, gjennom diskrimineringen av ikke-muslimer, gjennom reaksjonære forestillinger om kvinnens plass i samfunnet og forsvar for slaveri m.m.

Frykten for at miljøet skal utgjøre en terrorfare i Norge har ført til streng overvåkning, flere rettssaker og rettsforfølgelse av hjemvendte fremmedkrigere. PST mener denne harde linjen har bidratt til å knekke Profetens Ummah og stanse fremmedkrigervirksomheten. Det kan imidlertid også argumenteres for at dette miljøet representerte det semi-organiserte uttrykket for et ekstremt potensial blant muslimsk ungdom som nå er uttømt. Uansett, Profetens Ummah har i løpet av de siste par årene i praksis opphørt å eksistere. Dette er også knyttet til arrestasjonen av Ubaydullah Hussain høsten 2015 og de senere domfellelsene av ham i 2017 for rekruttering og støtte til en terrororganisasjon (avgjørelser som er stadfestet av Høyesterett i september 2018), og det faktum at grupperingen aldri var stor. Gjennom rettssakene mot Hussain og hjemvendte Syria-farere har det framkommet at nettverket Profetens Ummah hadde en kjerne på om lag 15 personer og et noe større «omland» av sympatisører, hovedsakelig i Østlandsområdet. Oppslutningen kan ha vært størst omkring 2013 og 2014.

Muhammed-filmen på Youngstorget», Aftenposten.no, <https://www.aftenposten.no/osloby/i/kJBjk/6000-demonstrerte-mot-Muhammed-filmen-pa-Youngstorget> (nedlastet 03.03.2018).

30 «– Et titall medlemmer av vår organisasjon i Syria», NRK.no, 17.10.2012, https://www.nrk.no/norge/_er-der-for-a-forsvare-sivlie-1.8362077 (nedlastet 03.03.2018); se også Gule 2016.

31 Intervju med Ubaydullah Hussain i VGTV, 16.08.2014, tilgjengelig på <https://www.vgtv.no/video/100131/ubaydullah-hussain-om-norske-kvinner-de-undertrykker-seg-selv> (nedlastet 28.07.2018).

Konklusjoner

Gjennom mer presis språkbruk enn i dagligtalen er det mulig å avklare sentrale begreper som 'ekstrem', 'ekstremisme', 'radikal', 'radikalisering' og 'ekstremisering'. Dette er en forutsetning for å evaluere politiske posisjoner og standpunkter i hele det politiske spekteret på en mer presis måte enn dagligspråket tillater. Sakssvarende definisjoner, som både ivaretar termers og begrepers etymologi, historiske bruk og konnotasjoner, og oppfattes som forståelige og relevante, kan gi oss innsikt i sider ved ekstremismen som ellers forblir utydelige.

Definisjonene i dette kapitlet forteller at ekstremisme i normativ forstand er relativt marginale fenomener i Norge. Derimot er partiell ekstremisme langt mer utbredt og finnes langs hele høyre-venstre-aksen. Den vedvarende ekstremismen finnes både på høyre og venstre side i det politiske spekteret. Den er knyttet til ideologiske posisjoner, noen ganger også til ekstreme virkelighetsoppfatninger, men den er også knyttet til fenomener som fremmedfrykt og frykt for identitetstap. Ofte vil ekstreme posisjoner være forbundet med sterke følelser hos mange av dem som inntar slike standpunkter. Dette er med på å forklare den vedvarende eksistensen av ekstreme posisjoner og oppkomsten av «ny» ekstremisme blant muslimer.

De historiske uttrykkene for ekstremisme i Norge er i hovedsak opposisjonelle. De har blitt utviklet i motsetning til det bestående, til de dominerende politiske posisjonene, men i kraft av sin klare opposisjon mot menneskerettigheter og demokratiske prinsipper er den ekstreme opposisjonen også illegitim, i motsetning til radikal og populistisk opposisjon. Men fordi det normativt ekstreme innebærer sterke avvik fra menneskerettigheter og demokratiske prinsipper, finnes slike enkeltposisjoner i nesten alle grupper innenfor det politiske spekteret, i større eller mindre grad. Ekstreme posisjoner eller partiell ekstremisme uttrykker derfor ikke alltid protest og opposisjon, men kan være posisjoner innenfor «mainstream» politiske grupper og partier, og utgjøre et forsvar for det bestående. Et slikt forsvar er også illegitimt. Derfor er det grunn til å være ekstra kritisk når noen vil delegitimere kritikk, protest og opposisjon ved å kalle den ekstrem. Det *kan* være uttrykk for et ekstremt og illegitimt forsvar for tingenes tilstand.

Den foreslåtte begrepspresiseringen gjør det mulig å avsløre delegitimerende anklager om ekstremisme, men viktigere er at den gjør det mulig å analysere norsk historie på en ny måte. Ved å etablere et normativt vurderingsgrunnlag som ikke er vanlig i gjengse historiske og samfunnsfaglige undersøkelser, kan det implisitte verdigrunnlaget i mange analyser erstattes av en eksplisitt tilnærming. En slik tilnærming gir også ny innsikt, ikke minst gjennom tydeligere identifikasjon av fenomenet ekstremisme og en mer relevant klassifikasjon av ulike posisjoner.

Kilder og litteratur

- Bangstad, S. og Linge, M. (2013). «IslamNet – puritansksalafisme i Norge», *Kirke og Kultur*, 3/2013.
- Enebakk, V. (2012). «Fjordmans radikaliserings», i Ø. Sørensen, H. Hagtvet og N. Brandal (red.).
- Grotdal, L. K. (2015). «Islam Nets norske salafisme. Dawa, formidling og tilpasning til en norsk kontekst». Universitetet i Oslo: Masteroppgave.
- Gule, L. (2003). *Social Development and Political Progress in Two Traditions – A Comparative and Conceptual Analysis of Western and Arab-Islamic Ideas of Social and Political Improvement*. Larvik: Ariadne forlag.
- Gule, L. (2012). *Ekstremismens kjennetegn. Ansvar og motsvar*. Oslo: Spartacus forlag.
- Gule, L. (2013). «Venstreekstremisme og terrorisme», i Ø. Sørensen, H. Hagtvet og N. Brandal (red.).
- Gule, L. (2014). «Islam Net eller jihad?», *Dagbladet*, 23.04.2014, <https://www.dagbladet.no/kultur/islam-net-eller-jihad/60209139> (nedlastet 03.03.2018).
- Gule, L. (2015). «Ekstremiseringsprosessen», *Dagbladet*, 25.03.2015 (tilgjengelig på <https://www.dagbladet.no/kultur/regjeringens-definisjoner-av-radikaliseringsgjor-oss-alle-til-voldelige-ekstremister/60186366>)
- Gule, L. (2016). «Hvorfor reiser nordmenn til Syria for å kjempe? – om norsk salafi-jihadisme», i Ø. Sørensen, H. Hagtvet og N. Brandal (red.), *Islamisme: Ideologi og trussel*. Oslo: Dreyer forlag.
- Gyldendals nye konversasjonsleksikon* (1948). «Radikal» (Sp. 3481). Oslo: Gyldendal.
- Hansen, J.-E. Ebbestad (2018). *En antisemitt trer frem. Alf Larsen og Jødeproblemet*. Oslo: Press forlag.
- Hårseth, E. O. (2010). «Folk og Land 1967–75: Fra rehabilitering til nyfascistisk opposisjonsorgan». Universitetet i Oslo: Masteroppgave. (<https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/23267/Masteroppgave-his4090-EspenxO.H..pdf>).
- Iversen, J. M. (1998). *Fra Anders Lange til Carl I. Hagen. 25 år med Fremskrittspartiet*. Oslo: Millenium.

- Jupskås, A. R. (2012). *Ekstreme Europa*. Oslo: Cappelen Damm.
- Kallevik, J. (2014). *Xtrem. Krig i Oslos gater*. Oslo: Aschehoug.
- Kringla Heimsins, bind 5 (1933). («Radikal», sp. 628). Oslo: Nationalforlaget.
- Larsen, B. (2011). *Idealistene*. Oslo: Civita.
- Lia, B. (2013). «Profetens Ummah og sosiale medier», i I. M. Sunde (red.), *Forebygging av radikalisering og voldelig ekstremisme på internett*. Oslo: Politihøgskolen, PHS Forskning 2013:1.
- Lindholm, T. (1988). «Marxisme og menneskerettigheter: Hvorfor misakter Marx menneskerettighetene?», i Hagtvvet (red.), *Menneskerettighetene som forskningstema og politisk utfordring*. Oslo: Ad Notam forlag.
- Lunde, H. (1993). *Aller ytterst. De rasistiske grupperinger i dagens Norge*. Oslo: Antirasistisk Senter.
- Lund-kommisjonen (1996). «Dokument nr. 15 (1995–96) – Rapport til Stortinget fra kommisjonen som ble nedsatt av Stortinget for å granske påstander om ulovlig overvåking av norske borgere». Oslo: Stortinget.
- Næss, A. (1975). *En del elementære logiske emner*. Oslo: Universitetsforlaget (11. utg.).
- Pax Leksikon* (1980). «Norsk Front», bind 5 (s. 525–17). Oslo: Pax Forlag.
- Qureshi, F. (2016). «Islam Nets syn på homofili, steining og dødsstraff», VG, 24.07.2016, <https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/JoMoP/islam-nets-syn-paa-homofili-steining-og-doedsstraff>
- Regjeringen (2014). «Hva er radikalisering og voldelig ekstremisme?», <https://www.regjeringen.no/no/sub/radikalisering/om-forebyggende-arbeid/hva-er-radikalisering-og-voldelig-ekstre/id663761/>
- Seip, J. A. (1974/1997). *Utsyn over Norges historie. Tidsrommet 1814 – ca. 1860*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Strømmen, Ø. (2011). *Det mørke nettet*. Oslo: Cappelen Damm.
- Strømmen, Ø. (2013). *Den sorte tråden*. Oslo: Cappelen Damm.
- Sørensen, Ø., Hagtvvet, H. og Brandal, N. (red.) (2013). *Venstreekstremisme. Ideer og bevegelser*. Oslo: Dreyer.
- Sørensen, Ø., Hagtvvet, H. og Steine, B. A. (red.) (2012). *Høyreekstremisme. Ideer og bevegelser i Europa*. Oslo: Dreyer.
- Sultan, S. og Steen, R. B. (2014). *Høyreekstremisme i Norge – trender og utvikling*. Oslo: Antirasistisk Senter.
- Wilkins, A. A. (2018). «Motvold. Ideologisk bakgrunn for «konfrontasjonslinja» blant militante antifascister 1990–2001». Universitetet i Oslo: Masteroppgave.